

УДК 781.68.071.2: 159.923

UDC 781.68.071.2: 159.923

ОЛЬГА МОРОЗОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, м.Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського Підпілля, 139)

OLGA MOROZOVA,

candidate of pedagogical sciences, assistant professor

(Ukraine, Khmelnytsky, Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical

Academy,

Proskuriivskoho Pidpillia Str., 139)

ID ORCID 0000-0003-1215-4886

ГАЛИНА СІКОРА,

старший викладач

(Україна, м.Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського Підпілля, 139)

HALYNA SIKORA,

senior lecturer

(Ukraine, Khmelnytsky, Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical

Academy,

Proskuriivskoho Pidpillia Str., 139)

ID ORCID 0000-0003-3970-4956

Виконавська інтерпретація в аспекті психології особистості **Performing Interpretation in the Aspect of A personality's Psychology**

Анотація. Сучасний стан розвитку мистецької освіти характеризується складним розумінням й усвідомленням сутності педагогічної діяльності, яка вимагає від учителя нових професійних компетенцій, що, у свою чергу, потребує змін у змісті та методах професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

У статті проаналізовано зв'язок темпераменту особистості музиканта-виконавця з його власним виконавським стилем. Висвітлено структуру музичної інтерпретації. Розглянуто діяльність музиканта: виконавська інтерпретація; особистість, що інтерпретує; артистична енергія; акцентуації як риси характеру, котрі екстраполюються на семантику окремого артефакту та виконавського процесу в цілому. Розкрито системний взаємозв'язок між типом темпераменту і психологічною структурою особистості, яка інтерпретує музичний твір.

Міжособистісне спілкування в аспекті психології творчості дозволяє: зрозуміти виконавство як спосіб діалогічного спілкування зі світом культури; трактувати інтерпретаційну діяльність в цілому: як діалог традицій, історично обумовлений діалектикою психології особистості та об'єктивними тенденціями розвитку музичної культури.

Проаналізовано поняття інтерпретація, «особистість», «Я-концепція», типові риси психології виконавця та артистичного прояву.

Автори статті вважають, що всі творчі особистості-виконавці мали той чи інший тип характеру, який не лише пояснює особливості його психотипу, але й увиразнює виконавську інтерпретацію музиканта і впливає на неї.

Ключові слова: *виконавська інтерпретація, особистість музиканта, темперамент, психологія творчості.*

Summary. Modern state of art education development is characterized by complicated understanding and perception of the essence of pedagogical activity, which demands new professional abilities from a teacher and in its turn, requires changes in content and methods of professional preparation of the future music art teachers.

The connection of musician's personality temperament with the own artistic style has been analyzed in the article. The structure of music interpretation has been highlighted. The musician's activity has been considered: performance interpretation; personality who interprets; artistic energy; accentuations as character traits which extrapolate to the semantic of the individual artifact and performance process in general. The systemic relationship between temperament type and personality's psychological structure, who interprets the piece of music, has been disclosed.

Interpersonal communication in the aspect of art psychology allows: to understand performance as a way of dialogic communication with the world of culture; to treat interpretive activity in general – as a dialogue of traditions, historically conditioned by dialectics of personality psychology and objective tendencies of music culture development.

The concepts «interpretation», «personality», «I - conception» as well as typical traits of performer's psychology and artistic manifestation have been analyzed.

The authors of the article consider that all artistic personalities-performers had a certain type of character which not only explains the peculiarities of their psycho-type but also expresses performance interpretation of the musician and influences on it.

Key Words: *performance interpretation, musician's personality, temperament, psychology of creativity.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... З давніх часів людство співає, грає, створює та слухає музику, чим виявляє чуттєво-інтелектуальне пізнання світу як духовної сутності.

Діяльність виконавця скерована не *лише* на музичний твір, а й на власну самоздійсненність, тобто на самого себе (Ю. Вахраньов, В. Сирятський). Ось чому виконанню притаманні і експресія, і емоційність, і роздуми, і воля. Музичне мистецтво визначає й спрямовує процес становлення індивідуальної особистості, вчить стверджувати самотність власного внутрішнього світу.

Л. Закс писав: «Виражати себе, бути й залишатися за будь-яких обставин самим собою, не залежати у своїх рішеннях і здійсненнях ні від кого, слухаючи лише власний внутрішній покликання, – ця риса художньої психології у самосвідомості мистецтва набула форми принципу свободи творчості» (Закс Л. А., 1990, с. 4).

Взаємодія суб'єктів у процесі музично-виконавської діяльності є об'єктивно існуючим механізмом психологічного самовиявлення творчої особистості. Відповідно, характеристика виконавця як суб'єкта творчості віддзеркалює особливості його виконання в психологічному сенсі. Закладені природою риси характеру музиканта багато в чому скеровують якість і спрямованість виконавської інтерпретації.

У цьому полягає актуальність психологічного підходу до вивчення виконавства як особливої творчої діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Дослідженням із цієї проблеми стали праці з психології ХХ ст. (зокрема, К. Леонгарда, Е. Фромма, К. Юнга та ін.); з музичної естетики, теорії та психології культури (М. Бахтіна, Л. Виготського, Н. Корихалової, Є. Назайкінського, Н. Очеретовської, С. Рапопорта, А. Сохора та ін.). Вивченню специфіки виконавства присвячено дослідження Б. Асаф'єва, Ю. Капустіна, Ю. Кочнева, В. Медушевського, С. Мальцева, В. Москаленка. Величезне значення для розуміння ролі психології особистості у формуванні виконавської інтерпретації музиканта мають розробки виконавського музикознавства (зокрема, О. Катрич, К. Лопушанського, Г. Когана, Д. Рабіновича, С. Савшинського, В. Сирятського, С. Фейнберга).

Мета статті: проаналізувати вплив психології особистості музиканта на виконавську інтерпретацію музичного твору.

Виклад основного матеріалу... Виконавство – невід'ємний компонент музичного мистецтва, який складається зі створення музики, виконання та сприймання її. Музично-виконавська діяльність завжди пов'язана з набуттям виконавської майстерності, тобто здатності грамотно, творчо й виразно виконувати музичні твори та надавати їм власної інтерпретації.

Інтерпретація – нова якість виконавського мистецтва. В ній важлива роль психологічної установки на дотримання деталей авторського тексту та власного ставлення до них. При інтерпретації музичного твору необхідна інша сила творчого уявлення, ніж лише при відтворенні його, оскільки необхідно не лише зрозуміти музичний твір, але й представити його на новому рівні. Так виникають два види інтерпретації: об'єктивна, коли воля автора є домінуючою, та суб'єктивна, якщо для виконавця пріоритетними стають його власні думки та почуття. Проблема об'єктивної та суб'єктивної інтерпретації виникла через протилежні психологічні установки, в чому неодмінна роль, по-перше, інтелектуально-емоційного складу виконавця, по-друге, клімату, специфіки та рівня розвитку культури.

Музично-історичні джерела щодо життя й творчості видатних музикантів-піаністів підтверджують вплив особистісних психологічних рис, креативності на виконавську діяльність. Усі творці мали той чи інший тип акцентуації (за типологією К. Леонгарда), який не лише пояснює особливості їхнього психотипу, але й спрямовує та увиразнює виконавську інтерпретацію (через взаємодію рис темпераменту та характеру).

Акцентуація – особливість характеру (в деяких джерелах – особистості); посилення, загострення певних рис характеру.

Цей процес впливає на трактування авторського тексту й трансформує його зміст опосередковано, але закономірно й на об'єктивному підґрунті. Ідеальним є, коли «образ автора» співпадає з виконавським *Я*. В інших випадках виконавське мислення виокремлює трансформацію авторського *Я*, слухач відчуває певні зміни в традиції виконання.

Закон структурної тотожності (конгруентності) між рисами особистості й типом інтерпретації визначає характер взаємодії та доповнює усталену в інтерпретології типологію виконавців (у розвиток вже існуючих ідей Е. Кречмера, К. Мартинсена, Д. Рабіновича).

Особистість виконавця є творцем нової художньої реальності; власне виконавська енергія здатна піднести інтерпретацію музиканта до справжнього одкровення.

Філософська концепція людини розрізняє певні погляди щодо таких понять як «індивід», «суб'єкт», «індивідуальність» та ін. До інтерпретаційної діяльності виконавця має відношення поняття «особистість» у зв'язку зі скерованістю на творчість. Дійсно, найвищий рівень соціальної самореалізації людини, починаючи з доби середньовіччя, іменується поняттям «особистість». Їй притаманні якості, які увиразнюють сенс творчості в образний спосіб: темперамент, здібності, генотип, від яких залежать характер і професійна спрямованість діяльності людини.

У філософському розумінні *особистість* – це аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю та відкритістю; реалізується в самопізнанні та самотворенні людини (Шинкарук В. І., 2002, с. 312); внутрішнє визначення одиничної істоти в її самостійності як такої, що володіє розумом, волею і має своєрідний характер при єдності самосвідомості (Большая универсальная гипертекстовая электронная энциклопедия, б.д.).

У науковій літературі особистість розглядається як системна соціальна якість, якої набуває індивід у предметній діяльності та спілкуванні, що характеризує рівень і якість вияву в нього суспільних відносин. Народившись як індивід, дитина завдяки спілкуванню з дорослими поступово набуває соціального досвіду і приєднується до системи суспільних відносин, які впливають на її потреби, інтереси, схильності, ідеали, переконання, світогляд (саме вони є основними складовими мотиваційної сфери), тобто розвивають її як особистість. Особистість формується тільки з виникненням свідомості і самосвідомості.

Сформована особистість має добре розвинену самосвідомість. Важливу роль у становленні особистості відіграє формування Я-концепції, тобто системи уявлень про себе, яка утворюється в процесі діяльності та спілкування з іншими людьми і виявляється в самооцінці, самоповазі, рівні вимог тощо. Образ Я – це бачення індивідом себе в минулому, теперішньому і майбутньому (Степанов О. М., 2006, с. 236).

Інша основа виконавської інтерпретації – це «творчість». Спираючись на концепцію «Іншого» М. Бахтіна, яка допомагає усвідомити природну діалогічність виконавської творчості, уможлиблює розуміння специфіки виконавства як різновиду творчості (на підставі міжсуб'єктних відношень «Я – Інший»; «Я – Я»), маємо розуміння інтерпретації як структурованого у виконавському часі способи творчого спілкування особистості (Я) з Іншим-у-собі (з автором) (Шинкарук В. І., 2002, с. 48).

Як вже зазначалось, інтерпретація – це механізм смислового збагачення музичного тексту, що здійснюється завдяки зануренню у контекст – особистісний, діяльнісний, культурний. У широкому значенні – це фундаментальна операція мислення, надання змісту будь-яким виявам духовної діяльності людини. Інтерпретація – основа будь-якого процесу комунікації.

А особистість інтерпретатор – це суб'єкт виконавської творчості, діяльність якого організована за законами енергійного обміну, метою якого є спілкування та інформування про Іншого (автора) та про себе.

Особистості інтерпретатора притаманні певні психологічні властивості та ознаки, які відбиваються у творчості та характеризують її темперамент, риси характеру, енергетичний вплив. Отже, артистична енергія є чинником формування змісту виконавської інтерпретації.

Тлумачення артистичної енергії слід розуміти як феномен волевиявлення виконавця під час гри через увиразнення сили його темпераменту та духовного впливу на Іншого (реципієнта). Отже, виконавська енергія скерована темпераментом – ось чому вона здатна бути мірою змістовності тієї чи іншої виконавської інтерпретації (ширше – діяльності).

Особистість виконавця поєднує у собі три параметри Я: індивідуально-психологічного, когнітивного та духовного. Поєднання енергії та інформації при виконанні музичного твору визначає спрямованість виконавської інтерпретації, її силу та духовність.

Важливим є діалог з автором у музичному творі. Власне Я не має втрачати себе й Іншого. Виконавець – це й є той Інший, хто стає на місце автора, і знову «проживає» творчий процес, актуалізує життя музичного твору в нових соціокультурних умовах.

Музикант-виконавець вступає в діалог спочатку з автором (суб'єктом композиторської творчості) через розшифровку авторського тексту, а потім із слухачем як Іншим. В обох випадках позиція Іншого є необхідною задля спілкування. Інтерпретатор відтворює закон співпадіння (конгруентності) психологічних структур особистості виконавця та автора й вибудовує власний шлях.

Отже, виконавська інтерпретація – це процес і результат творчого спілкування виконавського Я з Іншим-у-собі (діалогу з автором) через відтворення (взаємообмін зі слухачем).

Відомі дослідники О. Катрич, Е. Кречмер, К. Мартинсен, Д. Рабінович, Е. Фішер розробляли певні класифікаційні підходи до виконавського мистецтва. Є певна смислова динаміка у порівнянні авторських концепцій. Е. Кречмер наполягав на взаємообумовленості результатів виконавської діяльності, психофізичних особливостей митця, його спадкоємності та умов виховання. Е. Мартинсен навпаки, підкреслював значущість впливу історичних стилів на формування тієї чи іншої ідентифікації виконавця (наприклад, романтичний або класичний тип). За Д. Рабіновичем, типологія виконавської інтерпретації складає чотири групи (віртуозний, емоційний, раціоналістичний, інтелектуальний типи).

Існують типові риси психології виконавця та артистичного прояву.

Віртуозний тип інтерпретатора базується на екзальтованій афективності, в якій радісні почуття переважають над стражданням та поєднані з амбівалентною спрямованістю темпераменту (М. Аргеріх, Ф. Бузоні, Е. Гілельс, В. Горовіц, С. Рахманінов, Ф. Ліст та ін.).

Афективно-екзальтований темперамент у поєднанні з відвертою інтроверсією стає основою енергійного напруження емотивного типу з притаманними властивостями «непомітної» техніки гри та вулканоподібними трактовками (Й. Гофман, А. Корто, Г. Нейгауз, Ан. Рубінштейн, Ар. Рубінштейн, Р. Серкін, В. Софроніцький, Я. Хейфіц, М. Юдіна та ін.).

Гіпертимія з помірною інтровертністю та очевидним переважанням параноїальних рис над демонстративними складає психологічний підтекст енергетики виконавців *раціоналістичного* типу (Г. Бюлов, Г. Гінзбург, О. Гольденвейзер, Р. Казадезюс, М. Поліні, С. Танєєв, О. Унінський).

Нарешті, енергетичною спрямованістю виконавця *інтелектуального* типу, котрий тяжіє до співпереживання та взаємопроникнення почуття й роздумів, є емотивність із високим рівнем інтроверсії та демонстративності (П. Бадюра-Скода, Ф. Гульд, Й. Демус, В. Кемпф, А. Шнабель, Е. Фішер).

Всесвітньовідомі артистичні особистості мали ті чи інші акцентуації. Натомість кількість обов'язкових для виникнення виконавської обдарованості рис не така вже й велика. Кількісних та якісних варіацій психологічних типів виконавської особистості існує безліч, що, врешті-решт, обумовлює разом із зовнішніми причинами (культурний осередок або традиції, виховання, фахова підготовка тощо) відкриття все нових та непередбачених творчих постатей. Але відсутність хоча б однієї з цих психологічних акцентуацій унеможливує появу масштабної особистості інтерпретатора взагалі.

Висновки. Виконавська інтерпретація залежить від поєднання психології виконавця з ознаками стилю музики, що виконується. Процес виконання музичного твору, звукоутворення, без енергетичного запалу не містить певного змісту, лише матеріальний носій духовної інформації. І лише енергія музиканта-виконавця здатна відтворювати його на психолого-особистісному підґрунті.

Виконавська діяльність та інтерпретація пов'язані між собою та є результатом творчого процесу. Це дає можливість моделювати музичну єдність через психологію особистості, що інтерпретує твір.

Саме розуміння психологічних особливостей музиканта-виконавця полягає в здатності до моделювання виконавської інтерпретації, зокрема до використання формул «Я – Інший» та «Я – Я» як дидактичних віддзеркалень навчального процесу.

Використання знань психології особистості, впливу акцентуацій характеру та темпераменту на енергетику музично-виконавського процесу є підґрунтям ефективного розвитку особистостей музикантів-виконавців. Аналіз сумісництва (співпадання, конгруентності) композиторського та виконавського стилю за темпераментом та акцентуаціями характеру окреслює нові перспективи розвитку психології виконавського мистецтва.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Бочкарёв, Л. Л. (2008). *Психология музыкальной деятельности*. Москва: «Классика-XXI» / Bochkaryov, L. L. (2008). *Psixologiya muzykal'noj deyatel'nosti* [Psychology of musical activity]. Moscow: «Klasika –XXI» [in Russian].
2. Закс, Л. А. (1990) *Художественное сознание*. Свердловск : изд-во Урал. ун-та / Zaks, L. A. (1990). *Xudozhestvennoe soznanie* [Artistic awareness]. Sverdlovsk: izdat. Ural'sk. un-ta [in Russian].
3. Кирнарская, Д. К. (2004). *Психология музыкальных способностей. Музыкальные способности*. Москва: Таланты XXI века / Kirnarskaya D. K. (2004). *Psixologiya muzykal'nyx sposobnostej. Muzykal'nye sposobnosti*. [Psychology of musical abilities. Musical abilities]. Moskva: Talanty' XXI veka [in Russian].
4. Петрушин, В. И. (1997). *Музыкальная психология* [Учеб.пособие для студ. и препод.]. Москва: гуманит.изд.центр ВЛАДОС / Petrushin, V. I. (1997). *Muzykal'naya psixologiya* [Musical psychology]. [Uchebnoe posobie dlya stud. i prepod.]. Moskva: gumanit. izdat. centr Vlados [in Russian].
5. Сікора, Г.І. (2011). Виконавська інтерпретація музичних творів у процесі підготовки майбутніх учителів музики. *Актуальні питання мистецької педагогіки*, 1. 149-152. / Sikora, G. I. (2011). *Vykonavska interpretatsia muzychnykh tvoriv u protsesi pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzyku* [Performing interpretation of musical works in the process of future music teachers preparation]. *Aktualni pytannia mustetskoj pedahohiky*. 1. 149-152. [in Ukrainian].

6. Степанов, О. М. (Ред.). (2006). *Психологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав. / Stepanov, O. M. (Red.). (2006). *Psicholohichna encyklopediya* [Psychological encyclopedia]. Kyiv: Akademvudav [in Ukrainian].
7. Сирятська, Т. О. (2008). *Виконавська інтерпретація в аспекті психології особистості музиканта-артиста*. (Автореф. дис. канд. мист-ва). Харків / Syriatska, T. O. (2008). *Vukonavska interpretatsiia v aspekti psukholohii osobustosti muzykanta-artysta* [Performance interpretation in the aspect of a musician-artist's personality psychology]. Autoabstract of the art undergraduate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Шинкарук, В. І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопед. словник*. Київ: Абрис. / Shynkaruk, V. I. (Red.). (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
9. Большая универсальная гипертекстовая электронная энциклопедия. Взято з: <http://www.wikiznanie.ru>. / Bol'shaya universal'naya gipertekstovaya elektronnyaya encyklopediya [Big universal hypertext electronic encyclopedia]. Retrieved from: <http://www.wikiznanie.ru>. [in Russian].

УДК 784.1.03(477.43/44) «19» (09)
UDC 784.1.03(477.43/44) «19» (09)

ВІРА НАЙДА,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Україна, м. Хмельницький, гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

VIRA NAIDA,

*candidate of pedagogical sciences, senior lecturer
(Ukraine, Khmelnytskyi, Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)
ID ORCID 0000-0002-0878-0537*

ЮРІЙ НАЙДА,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Хмельницький, гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

YURI NAIDA

*candidate of pedagogical sciences, associate professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)
ID ORCID 0000-0003-4765-2519*

Особливості хорового виконавства Поділля на початку ХХ ст. Peculiarities of the Choral Performance of Podillia Region in the Early 20th Century

Анотація. Актуальними до цього часу залишаються проблеми виявлення умов розвитку та поширення хорового мистецтва Поділля. Хорове виконавство краю було основною формою і невід'ємною складовою частиною музичного життя Подільського краю та мало свої особливості, які яскраво окреслились на початку ХХ ст. Адже саме тоді був закладений фундамент, на якому у наступні роки активно розвивалося і міцніло хорове мистецтво. У статті проаналізовано практику подільських хорових колективів, окреслено головні напрямки їх роботи, репертуар, концертна та просвітницька діяльність. Висвітлено вплив окремих особистостей – педагогів, композиторів, диригентів – на усвідомлення подолянами своєї національної приналежності, зміцнення любові та зростання шани до народної пісні, мови, культури. З'ясовано, що хорове мистецтво дозволило в короткі терміни консолідувати подолян задля ідеї національного відродження і подальшого розвитку української культури.

Ключові слова: хорове мистецтво, хорове виконавство, національна свідомість, хорова капела, Поділля, диригент.

Summary. The problems of identifying the conditions of development and distribution of Podillia region choral art remain urgent. Choral performance of the region was the main form and integral part of the musical life of Podillia and had its peculiarities, which became evident in the early 20th century. It was then that the foundation was laid upon which choral art was actively developed and strengthened in the years to come. The article analyzes the practice of choral groups of Podillia region, outlines the main directions of their work, repertoire, concert and educational activities. The influence of individuals - educators, composers, conductors -